

EXPOZIȚIA „ETNOMUZEOLOGIE ROMÂNEASCĂ TRANSILVANĂ. ASTRA, 1862 — 1992”

ANA GRAMA

În zilele de 18—19 iulie a.c., în Expoziția din Dumbrava Sibiului a Muzeului Civilizației Populare ASTRA, s-au desfășurat manifestări comemorative sub genericul „Etnomuzeologie Românească Transilvană. ASTRA, 1862—1992”, care au marcat 130 de ani de la organizarea primei expoziții românești de la Brașov.

Pentru început ne simțim datori să explicăm de ce am comemorat acest „episod brașovean” la Sibiu și n-o putem face decît derulînd, în cîteva rînduri, un segment de istorie culturală românească definit de creșteri și descreșteri pe care istoria politică le-a impus. Expoziția din 1862 a fost primul „moment expozițional” al ASTREI, urmat de numeroase altele, dintre care cele mai importante s-au consumat în anii 1881 (la Sibiu) și 1905 (tot la Sibiu). Cel din 1905 a fost prilejuit de inaugurarea Muzeului Asociațiunii, a instituției și clădirii deopotrivă. De la acest moment, cum bine se știe¹, și-a început activitatea prima instituție muzeografică românească transilvană, a cărei existență a încetat în anul 1950 cînd, la cererea (?!) conducătorilor din acel moment, colecțiile sale (care nu depășeau 45 000 de piese)² au fost încorporate Muzeului Brukenthal. Prin acest act, care de fapt a dispersat colecții și evidențe deja bine constituite, fiecărei secții din mai vechiul și mai bogatul muzeu sibian i-au revenit piesele specifice profilului său: științele naturii, arte plastice, istorie. Cele mai multe, însă, au rămas disponibile pentru o secție de artă populară, care a și fost înființată în anul 1956 de Cornel Irimie.

Iată, deci, că această secție, căreia i-au revenit cele mai numeroase obiecte, s-a putut considera „moștenitorul” principal

al Muzeului ASTRA. Această moștenire reflectă, însă, în perimetrul secției artă populară, și apoi al Muzeului Tehnicii Populare (înființat în 1963), mai ales la nivelul obiectivelor, tematica și caracterul colecțiilor sale.

La începutul anului 1990 aceste două secții ale Muzeului Brukenthal s-au constituit în unitate muzeografică independentă, cu denumirea „Muzeul Civilizației Populare din România”. În anul 1991, în acea atmosferă a benevolentelor acțiuni de regăsire și reidentificare, manifestate pe multiple plaruri, cu aprobarea Ministerului Culturii, noul muzeu a primit cognomenul „ASTRA” și azi funcționează ca „Muzeul Civilizației Populare ASTRA”.

Înființat fără intenții „recuperatoare”, în sens distructiv (toate obiectele astriste din domeniul artelor plastice, științelor naturii și istoriei rămînînd în colecțiile Muzeului Brukenthal), muzeul tînăr (și „bătrîn” în aceeași măsură) trebuie să-și onoreze datoriile ce decurg din includerea, explicită, a doi noi termeni în titulatura sa: „civilizație” și „ASTRA”.

În ce privește conceptul „civilizație”, noi avansăm afirmația că în anul 1990 s-a produs doar o „reajustare” a titlaturii, tocmai pentru ca ea să ilustreze realități deja consacrate (chiar dacă nu „mărturisite”) în activitatea sa (și să oblige, am adăuga noi), deoarece preocupări de a depăși restricțiile sirtagmelor „artă populară” și „tehnică populară” s-au înregistrat cu două decenii în urmă.

Pe de altă parte, cognomenul ASTRA, odată cu îmbogățirea numelui ce vine din trecut, impune o mai corectă orientare spre cunoașterea și valcificarea propriilor obirșii, a înaintașilor, temeliiilor care, numai ele, pot fi suport real al dez-

voltării firești, în continuitate, moderne și de perspectivă.

Tot ce am expus pînă acum nu e doar o „explicație”, pe care instituția noastră o datora, poate, celor interesați de această problematică, ci este, oricine poate să sesizeze, motivația „de conținut” a inițiativei noastre din acest an, „festivitatea botezului” sau „nașterea după duh”, cum apreciau unii oaspeți³.

Cea mai consistentă realizare din program (și pentru că a dăinuit 25 de zile, „in vivo”) este, fără îndoială, expoziția intitulată „Tradiție și devenire în etno-muzeologia românească transilvană, 1862--1992”. Fenomen bine circumscris tematic, spațial și în timp, tema expoziției ne-a obligat, pentru a-i desluși izvoarele, ramificațiile și reverberațiile, să investigăm și să relevăm o multitudine de categorii de documente, altele decît clasicele obiecte, pînă nu demult, „complementare etnologiei. E de la sine înțeles că în această etapă a cercetărilor retrospective și în contextul transilvan, cele mai solicitate au fost documentele arhivistice, care ne-au și răsplătit pe măsura nădejdiilor și strădaniilor⁴.

Interesîndu-ne „începuturile”, marcăm ca informație preliminară acea mutație definitorie care se produce în procesul dezvoltării societății românești: educația tradițională este, tot mai evident, dominată de o educație „de sus în jos”. Și după ce aproape o jumătate de secol au fost educați multilateral, insistent și bine dirijat⁵, prin circulare publicate și citite în fața sătenilor — unii fără știință de carte —, dar cu disponibilități pentru „nou”, românii au învățat nu numai să-și prețuiască valorile, dar să se și lupte pentru a le păstra, a le feri de hoți și de distrugeri. Prin numărul documentelor care se referă la aceste probleme și prin aria largă de proveniență, putem afirma că ne aflăm în fața unei adevărate „stări”, neînchipuit de generalizată.

În expoziție am reținut la segmentul *Premuzeografie românească*, pentru exemplificare, trei documente: 1. În 1795, protopopul de Sibiu, cu reședința la Rășinari (orașul Sibiu era închis pentru români), Sava Popovici Barcianu (strămoș al

poetului O. Goga) a investit pe Necula din Bungard cu atribuțiile specifice unui *conservator* din zilele noastre, pe o primă filă a *Protocolului bisericii*, investitură autenticată cu un sigiliu timbrat; 2—3. Comunitățile din Simbăta de Sus și Mascoș se *judecău*, folosind tot felul de mijloace, pentru un „antimis brîncovenesc” și „un stihariu” pe care le revendică pentru propriile fonduri patrimoniale deoarece le-au deținut „și sînt din *vechime*” ori sînt de-a dreptul „*neprețuite*”.

Desigur, centrul de interes al expoziției îl constituie momentul „Brașov 1862”. Atunci, cu prilejul celei de-a doua Adunări generale anuale a ASTREI s-a realizat întia expoziție a „Asociațiunii”, evocată, în principal, prin ctitorii ei și primul său „dosar”⁶: procesul-verbal al ședinței în care s-a hotărît oportunitatea expoziției și investirea unei comisii speciale cu organizarea ei; scrisoarea lui George Barițiu către Andrei Șaguna, cu solicitarea sprijinului Episcopului, care s-a conformat cu promptitudine, concepînd și scriînd o circulară-apel pentru protopopi, preoți și, evident, poporeni, aceștia urmînd să sprijine, la rîndul lor, acțiunea. Cel mai important document din acest „dosar” este „Specificația”, o adevărată tematică realizată în temeiul valorii istorice, tradiției, producției meș-teșugărești-artistice și nu mai puțin „cuceririle” muzeotehnice de largă circulație în Europa la acea dată. În proiectele proaspeților muzeografi au fost prevăzute toate operațiunile asociate organizării unei expoziții: depistarea „expozanților” și a exponatelor, transportul pieselor, stabilirea și amenajarea spațiului, preconcizarea și acoperirea unor cheltuieli specifice, cum ar fi angajarea supraveghetorilor-gestionari (de la care s-au păstrat și chitanțele de primire a salariilor).

Reliefînd semnificația deosebită a acestei manifestări expoziționale românești, în cuvîntul său la inaugurarea expoziției de la Brașov din 1862, Ioan Pușcariu sublinia: „Numai cu exploatarea acestor mine de aur ne vom înavuți gloria trecutului nostru și speranța pentru un viitor mai surizător (...) vom promova literatura și cultura noastră, vom cîștiga

stimul nou spre înaintare și însemnătate”.

Pentru că, în nici un caz, nu putem prezenta măcar temele dezvoltate, nicidecum documentele expuse, despiindem un impresionant și exemplar fenomen ce s-a produs în societatea românească a sfârșitului de secol XIX și început de secol XX: la un singur apel, bine formulat dar simplu, neostentativ răspund sute de intelectuali sau țărani, individuali sau asociați pentru a sprijini inițiativa muzeografică a liderilor lor. Nici nu putea fi altfel dacă un Andrei Șaguna, George Barițiu, Timotei Cipariu, Iosif Sterca Șuluțiu, Ioan Pușcariu (și cîți alții!) se dedicau acestei activități devenind modele pentru maniera de a înțelege a unei noi „lucrări” în folosul națiunii. Faptul este izbitor chiar și numai dacă urmărim cu atenție „Catalogul expoziției din 1905”, cea mai sistematică înregistrare a expozițiilor și a exponatelor. Prin el (ca și prin nedrept ignoratele fișe de evidență ale Astrei) se pot identifica donatorii, ale căror piese se păstrează și acum în colecțiile noastre. Lucrarea nu este ușoară; pînă acum s-a definitivat doar pentru colecția „Grafică documentară”, dar satisfacția pe care ne-a furnizat-o relevarea „donației Alexandru Vaida Voievod” sau Teodor Filipescu din Sarajevo este un stimul pentru a transforma intențiile în realizări. În această ordine de idei, un fapt esențial este acela că expoziția organizată de noi a beneficiat de un adevărat tezaur patrimonial: aproape 500 de piese din vechile colecții Astra, majoritatea deja „reidentificate”, au părăsit depozitele și și-au reluat locul în vitrine și pe panouri pentru a fi admise și a depune mărturie despre civilizația atît de încercatulul nostru popor. Tematica⁷, după cum s-a realizat acest act muzeografic „festiv” și „valorificator”, a ținut seama de gîndirea muzeografică astristă, reconfirmarea implicită a nivelului ridicat al acesteia, verificat și validat de cei 90 de ani care au trecut de la întemeierea Muzeului Astra: *Habitat, Viață comunală, Casele românilor, Port, Ocupațiuni agricole, Mesteșuguri, Alte ocupațiuni de interes etnografic, Obiceiuri de peste an, Mobilier, Icoane și alte piese de cult.*

Dacă piese celebre sau mai puțin cunoscute au reținut atenția vizitatorilor, noi știm că exponate cu mare impact au fost și portretele personalităților evocate în acest context. **PREMERGATORI** (Petru Maior și episcopul Vasile Moga), **CTITORI** (Andrei Șaguna⁸ și George Barițiu⁹), **ORGANIZATORI** (Cornel Diaconovici, Romulus Vuia și Cornel Irimie), **OASPEȚI DE SEAMĂ DE PESTE MUNȚI** (Alexandru Odobescu în 1862 și Nicolae Iorga în 1905) — unii reveniți pe simezele expozițiilor cupă mai multe decenii, alții expuși pentru prima dată —, au conferit și mai multă personalitate etnomuzeologică românești transilvane.

Pentru a dezvălui rosturile superior-fundamentale, de finalitate ale acestui adevărat fenomen cultural și pentru a dovedi gradul de răspîndire a ideilor cultural-patriotice, manifestate la toate nivelurile intelectualității române, păstrîndu-ne în „spiritul” epocii astriste clasice astfel, încheiem prin cuvintele programatice ale protopopului de Brașov, Ioan Popazu, rostite la inaugurarea Expoziției din 1862: „*Fă, Domane, ca deodată cu răsîndirea luminii și a adevărului între fii națiunii noastre să crească și să se întărească dragostea împreunătată între dînșii...*”

NOTE

¹ „Revista muzeelor și monumentelor”, nr. 3, 1981, p. 16—21 și nr. 8, 1986, p. 64—75; *ASTRA. 1861—1950*, Sibiu, 1987, p. 399—409.

² Într-un raport al Astrei către Liga Națiunilor, publicat de Dorin Găția în „*Recpere sibiene*” (Sibiu, 1982), s-a înregistrat cifra de 100.000 piese, evident dintr-o regretabilă eroare a celui care a alcătuit raportul.

³ La sărbători au fost reprezentate 21 județe, prin președinți ai Despărțămîntelor Astra, muzeografi, profesori universitari, alți intelectuali.

⁴ Fonduri principale valorificate: Arhiva Mitropoliei Ardealului și Arhiva Bibliotecii Institutului „Andrei Șaguna” din Sibiu.

⁵ Vezi și „Studii și Comunicări. Arheologie—Istorie. 21, Sibiu, Muzeul Brukenthal, 1980, p. 231 și „*ASTRA. 1861—1950*, Sibiu, 1987, p. 58.

⁶ Vezi și „*Revista muzeelor și monumentelor*”, nr. 8, 1986, p. 50—52.

⁷ Realizatori: Cornelia Gangașca și Valeria Deleanu.

⁸ Pictură realizată în 1903 de un profesor din București, numit Marinăscu. Deținător: Mitropolia Ardealului—Sibiu.

⁹ Pictură de A. Tancou din Sibiu. Deținător: Biblioteca Astra, Sibiu.